

Матковська Г. О.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

Темпоральна організація художнього тексту

Дослідження просторово-часового континууму тексту є важливою складовою його аналізу, оскільки поняття часу і простору лежать в основі конструктивного принципу побудови тексту. Питанням, пов'язаним із темпоральними особливостями тексту, присвятили свої дослідження багато мовзнавців, серед них І. Р. Гальперін, О. О. Потебня, Н. А. Ніколіна, З. Я. Тураєва й інші.

Формування композиційної структури тексту ґрунтується на особливостях мережі темпоральних зв'язків. Лінгвіст І. Р. Гальперін визначає текст як завершений витвір, сформований у результаті процесу мовлення, об'єктивований у формі письмового документа, літературно опрацьований згідно з типом цього документа. Серед головних онтологічних і функціональних ознак тексту автор також виокремлює його структурну оформленість: текст складається із назви (заголовка) й ряду особливих одиниць (надфразових єдностей), об'єднаних різними типами лексичних, стилістичних, граматичних, логічних зв'язків. Йому також притаманні прагматична установка й ідейна цілеспрямованість [1, с. 18].

У своїх дослідженнях творів літератури О. О. Потебня звертав увагу на безмежні можливості організації художнього часу в тексті, який він розглядав як діалектичну єдність двох композиційних форм – опису й розповіді [3, с. 289].

Художній час має системний характер, він виконує функцію організаційного впорядкування естетичної дійсності твору. Дослідники пропонують розмежовувати реальний і художній час, оскільки властивостями часу у макросвіті є одномірність, безперервність, незворотність і впорядкованість. Художній час характеризується багатомірністю, існування якої пов'язана із багатоплановістю нарації. Так, темпоральна структура художнього твору пов'язана з двома часовими системами: системою часу

оповідача, якій притаманна послідовність й одноплановість, та системою часу зображених подій, що характеризується неоднорідністю, багатоплановістю. Остання зумовлює присутність декількох композиційних часових точок зору у межах структури тексту. Порушення часового континууму втілюється у ретроспекції – прояві зворотності художнього часу, що полягає у зміщенні часової послідовності розгортання подій.

Дослідник З. Я. Тураєва пропонує визначити часову (темпоральну) структуру тексту як мережу зв'язків, які об'єднують мовні елементи, що виконують функцію відображення часових відношень у тексті й характеризуються функціонально-семантичною спільністю [4, с. 86].

Темпоральна організація художнього тексту зумовлена взаємодією трьох часових координат:

- календарний час, який відтворюється переважно за допомогою лексичних одиниць із семою «час» і дат;
- час подій, що утворюється у вигляді системи зв'язків усіх предикатів тексту (дієслівних форм);
- перцептивний час, який виражається із перспективи наратора й персонажа з використанням різних лексико-граматичних засобів і часових зміщень.

Дослідження художнього часу, який власне утворює темпоральну структуру художнього тексту, проводиться з урахуванням наступних факторів:

- визначення особливостей художнього часу у творі, що досліджується. Особливості плину часу у художніх творах доцільно характеризувати на основі виділення його домінантних рис у бінарних опозицій одномірності / багатомірності, зворотності / незворотності й лінійності / порушення часової послідовності;
- виокремлення у темпоральній структурі тексту часових площин і дослідження їхньої взаємодії;
- визначення співвідношення авторського часу (часу оповіді) й суб'єктивного часу персонажів;

- дослідження системи темпоральних маркерів у структурі художнього твору;
- характеристика особливостей зв'язків між художніми часом і простором твору [2, с. 129].

Слід зазначити, що категорія темпоральності реалізується за допомогою системи мовних засобів, до яких належать лексичні одиниці (система темпоральної лексики), що фіксують часові відношення у експліцитній формі та лексичні засоби, що імпліцитно вказують на просторово-часові зв'язки у творі. Останні набувають темпорального значення лише у певному контексті. Темпоральна структура художнього тексту втілюється також за допомогою стилістичних засобів й особливостей композиційної будови.

Дослідник З.Я. Тураєва наголошує, що особливу роль у формуванні категорії художнього часу відіграє композиція твору. Синтаксичний паралелізм, підсилений лексичними засобами, що експліцитно характеризує співвіднесеність фрагменту твору з тим чи іншим часовим виміром [4, с. 94]. Зв'язок між різними часовими вимірами твору реалізується за допомогою системи дискантних повторів.

Отже, категорія художнього часу в художніх творах є багатомірною. Вона втілюється за допомогою системи лексичних і граматичних мовних засобів, а також стилістичних утворень і композиційної структури твору.

Література:

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. / И.Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 138с.
2. Николина Н.А. Филологический анализ текста. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. — 256 с.
3. Потебня А.А. Эстетика и поэтика. — М.: Искусство, 1976. — 616 с.
4. Тураева З. Я. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика). – М.: Просвещение, 1986. – 127 с.